

X, 51-52), 1859'da Delhi'de ilk baskısı yapılmıştır. Zevk'in şiirleri değişik kişiler tarafından derlenerek *Dîvân-ı Zevk* (Delhi 1859, 1279/1862; nşr. M. Hüseyin Âzâd, Lahore 1890; Leknev 1923) ve *Külliyât-ı Zevk* (nşr. Tenvîr Ahmed Alevî, I-II, Lahor 1967) adıyla defalarca neşredilmiştir. Kaynaklarda Zevk'in "Nâme-i Cânsûz" adlı 500 beyitlik tamamlanmamış bir mesnevisinden söz edilmektedir, fakat bu eser de 1857 ayaklanması ardından kaybolmuştur (Râm Babû Saksena, s. 155).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed İbrâhim Zevk, *Külliyât-ı Zevk* (der. Tenvîr Ahmed Alevî), Lahor 1967, tür.yer.; ayrıca bk. derleyenin girişi, I, 1-48; M. Hüseyin Âzâd, *Âb-ı Hayât*, Mîrpur, ts. (Âzâd Keşmir), s. 531-589; Râm Babû Saksena, *A History of Urdu Literature*, Allahâbâd 1940, s. 155; Tenvîr Ahmed Alevî, "Zevk ki Kaşide Niğârî", *Urdû Kaşide Niğârî* (der. Ümm-i Hânî Eşref), Aligarh 1982, s. 186-237; Muhammad Sadiq, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1984, s. 229-237; Mahmûd Birelvi, *Muhtaşar Târih-i Edeb-i Urdû*, Lahor 1985, s. 146-147; Selim Ahter, *Urdû Edeb ki Muhtaşar Terin Târih*, Lahor 1986, s. 182-184; Tebessüm Kâşmirî, *Urdû Edeb ki Târih: İbtidâ sey 1857 tak*, Lahor 2003, s. 675-687; Nûrülhasan Nakvî, *Târih-i Edeb-i Urdû*, Aligarh 2008, s. 118-119; M. Şeffî Lahorî, "Dhawq", *El²* (İng.), II, 221-222; a.mlf., "Zavk", *UDMİ*, X, 50-54; "Zauq, Sheikh Muhammad Ibrahim", *Encyclopaedia of Muslim Biography: India, Pakistan, Bangladesh* (ed. N. Kr. Singh), New Delhi 2001, V, 517-518; Choudhri Mohammed Naim, "Dhawq, İbrâhim", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Leiden 2011, fas. 3, s. 145-147.

HALİL TOKER

ZEVVÂK

(bk. ÇAŞNİĞİR).

ZEVVÂRE CUMA CAMİİ

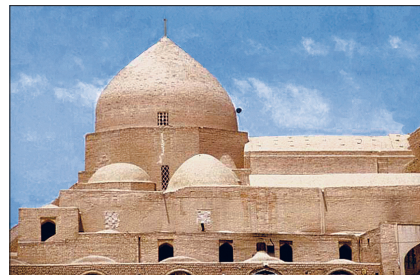
İran'da
XII. yüzyılın ilk yarısında
inşa edilen cami.

Orta İran'da Zevvâre şehrinde yaptırılmıştır. Selçuklu cami mimarisinde plan açısından önemli bir gelişmeye işaret etmekte olup İran cami mimarisinde olduğu kadar Orta Asya ve Hindistan camileri üzerinde derin etkileri bulunan, bu bölgelerin cami mimarisinin temelini teşkil eden dört eyvanlı cami planının ilk örneğidir. Zevvâre Cuma Camii'nde vurgulanan dört eyvanlı ve mihrap önü kubbeli plan tipi, daha önceki camilerde ele alınan ortada merkezî kubbeli bir mihrap önü mekânı ve bu mekâna bağlanan mekânlardan oluşan plan ile, önceleri medreseler, kervansa-

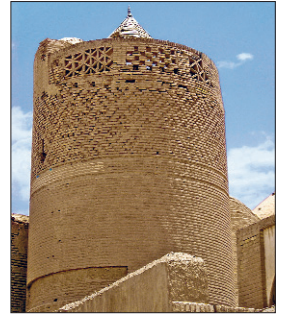
raylar ve ribâtlarda sıkça rastlanan dört eyvanlı avlu şemasının bir araya getirilmesinden meydana gelmiştir. Sivil mimaride yaygın biçimde kullanılan bu planın ilk defa Zevvâre'de mükemmel şekilde uygulanmasının ardından aynı plan daha eski tarihlerde yapılmış olan diğer Selçuklu camilerinde ele alınarak bu camiler dört eyvanlı avlu planına uygun biçime sokulmuştur. Bu eserlerin başında Zevvâre'ye çok yakın olan Erdistan ve İsfahan cuma camileri gelir. Zevvâre Cuma Camii'nin plan şeması bu coğrafyadaki cami mimarisinin geleneksel planı olarak devam etmiştir. Özellikle tezyinata yönelik malzemelerdeki değişikliklere ve yardımcı mimari elemanlardaki farklılıklara rağmen ana plan şeması değişmeden mevcudiyetini korumuştur. Bu durum, İran coğrafyasıyla yakın temas halinde bulunan Orta Asya ve Hindistan İslâm coğrafyasında da kendisini göstermiş, bu şemaya uygun eserler yapılmıştır.

Küfi kitabesinden 530'da (1136) tamamlandığı anlaşılan camide tuğla ve alçı malzeme kullanılmış olup süslemede geniş ölçüde stukodan faydalanılmıştır. Ayrıca minarenin özgün kısmında yer alan çini kalıntıları tezyinatı çinilerden de yararlandığını göstermektedir. Cami, merkezî bir avlu ve bu avluya açılan dört eyvanla birlikte eyvanların arasındaki revaklar ve mihrap önü kubbeli mekândan oluşmaktadır. Ana ibadet mekânı eyvanların en geniş ve yüksek olan kible eyvanı arkasında yer almakta ve bu mekâna sağlı sollu bağlanan kanatlardan meydana gelmektedir. Caminin merkezî bölümünü teşkil eden mihrap önü mekânı geniş kare plana sahip olup üzeri 7,45 m. çapında tuğla bir kubbeye örtülüdür. Kare mekândan kubbeye geçiş köşelerdeki yonca tromplarla sağlanmış ve bu kısım üzerinde sivri kemerli onaltıgen bir kasnak yer almış-

Zevvâre Cuma Camii – İran

ZEVZENÎ, Abdullah b. Muhammed

Zevvâre
Cuma Camii'nin
yükük minaresi

tır. Mihrap önü mekânın yanlarında bulunan kanatlar mihrap duvarına paralel üçer neften oluşur. Dışarıdan gayet sade görünen caminin ana ibadet mekânının önemli yüksek merkezî kubbeye belirtilirken içeride duvarlar üzerinde yer alan kitâbe şeridi ve tuğla süslemelerle değişik bir görüntü elde edilmiştir. Zengin alçı tezyinatıyla göz dolduran mihrap 551 (1156) yılında tamamlanmıştır. Selçuklu mimari tezyinatının an'evî hususiyetlerini gösteren bu süsleme biçimi devrinin en güzel örnekleri arasında gösterilmektedir. Caminin taban bölümüne kadar yıkılmış olan minaresi külliye'nin kuzeybatı tarafında bulunmakta, firûze ve turkuaz rengi sırlı çini kalıntılara sahip olduğundan bu tip çinilerle zengin biçimde tezyin edildiği intibahı vermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul 1972, I, 58-59; Nosratallah Meshkati, *A List of the Historical Sites and Ancient Monuments of Iran* (H. A. S. Pessyan), [baskı yeri ve tarihi yok], s. 59-60; A. Godard, "Ardistan Et Zaware", *Athâr-e İrân*, I, Paris 1936, s. 285-309. A. ENGİN BEKSAÇ

ZEVZENÎ, Abdullah b. Muhammed

(عبدالله بن محمد الزوزني)

Ebü Muhammed Abdullah b. Muhammed
b. Yûsuf el-Abdelekânî ez-Zevzenî
(ö. 431/1040)

Hamâsetü' z-zurefâ adlı
şiir antolojisiyle tanınan şair.

IV. (X.) yüzyılın sonlarında Nişâbur'a bağlı Zevzen'de (Zûzen) doğdu. Hayatı ve uzun zaman unutulmuş olan eseri hakkında kaynaklarda pek az bilgi bulunmaktadır. Onun kültürlü bir aileden geldiği, âlim, edip ve şair olarak bilinen babasının özellikle hadisle uğraştığı nakledilir. *Hamâse*'nin beş yerinde yetirini zikrettiği babasının kendisinin yetişmesinde önemli katkıları vardır. Zevzenî'nin devrin ilim ve sanat merkezi olan Nişâbur'un ileri gelenleriyle iyi ilişkiler kurması daha sonra tah-